

foglalnak helyet. Ezeknek ugyan a gyári munkássággal szorosabb kapcsolataik nincsenek, mégis munkájuk rokonsága folytán alkalmasak kedvezőtlen életkörülményeik hatása alatt pedig készek a gyáripárban munkát vállalni. [...]

A tanulatlan munkásság soraiban mutatkozó hézagot viszont a mezőgazdasági munkásságnak a városba kívánczó, vagy munkanélküli része egészíti ki. Sok mezőgazdasági munkás ugyanis, akinek egyébként termelési ágában megfelelő munkalehetősége van, az ipari bérek hatására a gyárakban próbál elhelyezkedni. A gyári munkás átlagos jövedelme 1939-ben 1266 pengő volt, míg a mezőgazdasági munkásé még ennek a fele sem.

SZEKFŰ GYULA

Három nemzedék és ami utána következik

Budapest, 1935, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 410–421.

Székfű Gyula (Székesfehérvár, 1883. május 23. – Budapest, 1955. június 29.) történész, publicista, politikus. A Budapesti Egyetem bölcsészkarán szerzett történelem, német, francia szakos diplomát 1905-ben. 1905–1906 között a Nemzeti Múzeum, 1907-től a bécsi udvari levéltár munkatársa, közben 1908–1910 között gyakornokként az Országos Levéltárban is dolgozott. Bécsből 1924-ben települt haza. 1916-tól egyetemi magántanár, 1925-től a Budapesti egyetem kinevezett professzora volt. 1925-ben az MTA levelező, 1941-ben rendes tagjává választották. Hóman Bálinttal közösen nagy összefoglaló munkát írt a magyar nemzet történetéről. A korszak elismert történésze volt, munkásságát 1930-ban Corvin-koszorúval díjazták. 1927-től 1939-ig a mérsékelt konzervatív irányzatú Magyar Szemle szerkesztője, 1939-től 1944-ig pedig a németellenes Magyar Nemzet publicistája volt. 1945-től 1948-ig moszkvai magyar követ, 1953-tól országgyűlési képviselő volt, 1954-től bekerült Elnöki Tanácsba.

A Három nemzedék és ami utána következik című munkája egy korábbi írása folytatása volt. 1920-ban jelent meg a Három nemzedék, amely 3 kiadást ért meg. 1934-ben Székfű egy új fejezettel bővítette ki a munkát, így született meg ez a könyv, amit a következő évben újra kiadtak. A mű utolsó fejezete a Trianon után kialakult társadalmi viszonyok kritikáját adja, kiemelve a „neobarokk társadalom”, a „reform nélküli reform-konzervativizmus” főbb problémáit.

A vidéki nemesség, nagy többségében elszakadva a földtől, csak külsőségeiben tudta magát a többi társadalmi osztálytól megkülönböztető, magasabb színvonalon tartani; haza és nemzet fogalmaival éppoly állandó, de inkább külsőleges kapcsolatban volt, és érdekükben éppoly kevés áldozatot hozott, akárcsak a ma vagy tegnap megmagyarosodott zsidó vagy német polgári osztály tagjainak többsége. Az osztályöntudat

igazolására alkalmas lelki tulajdonságok lehulltával – melyek pedig oly nagyra emeltek a múlt század negyvenes éveinek nemesi társadalmát – maga az osztály- öntudat is lesüllyedt egyszerű hatalmi instrumentummá. Az úgynevezett úri társadalom ily módon inkább csak abban különbözött a többi osztálytól, hogy uralkodni akart és az uralom eszközeit lehetőleg csak olyanok kezére bízta rá, akik az ő osztályöntudatát örökölték, vagy pedig sikerrel magukévá tették. Igen sok esetben ez a kiválasztódás bizonyára nem szántszándékkal történt, hanem ösztönösen és öntudatlanul, – mást szinte képtelen volt tenni az úri társadalom öntudatos tagja, annyira mélyen ült lelkében a társadalmi, osztályszolidaritás elemezhetetlen érzése.

A vezető réteg, az intelligenciának hatalommal és emberi méltóságot és életmódot biztosító jövedelemmel ellátott része ily módon aránylag szűk körből rekrutálódott, szinte azt kell mondanunk, hogy talán még szűkebb körből, mint a harmadik nemzedéknek a háború előtti virágzása korában. Akkor Magyarország nagy, kiterjedt területet foglalt magában, melynek népessége még a legmagasabb és legszűkebb társadalmi rétegekben sem ismerte egymást úgy, mint ahogyan most jóformán mindenki ismeri egymást. [...]

Nem kell külön említenünk, hogy az így egymással összekovácsolt úri társadalom származásilag csak kis mértékben függ össze a XIX. század vidéki nemességével, azaz a dzsentrivel, mely tudvalevőleg a vármegyei gazdag középbirtokosság, a bene possessionati köréből alakult ki. Az igazi dzsentrifamília-családok virágzásuk korában, 48 előtt, egy-egy vármegyében szinte ujjainkon voltak elszámolhatók, s mind összevéve is alig tettek ki az országban néhány ezerét. A második és harmadik nemzedék vizsgálatánál láttuk, miként gyarapodott ez a réteg a bocskoros kis nemesség tagjaiból, s ma már odajutottak a dolgok, hogy a dzsentrifamília eredeti fogalma teljességgel elhomályosult, s az uralkodó masszában régi előkelő birtokos családok, meg paraszti gazdálkodást folytató egytelkes nemesek, komposzesszorok és mondjuk, mezővárosi csizmadia-nemesek utódai egész a felismerhetetlenségig összehasonultak és egybevegyültek. Az a kevés dzsentrifamília, mely ebben a társadalmi osztályban még egyenes leszármazója a 40-es évek nagy nemzedékének, rég lemondott ezen családi hagyományainak újabb és újabb átéléséről, szerényen beilleszkedve az uralkodó osztályba, melynek többsége távol áll a dzsentrifamília nagy tradíciójától. [...]

Ha „eszmei javak szolgálatát“ nem kereshetjük is e rétegben, annál inkább feltűnik az egész neobarokk ismertető jeleként a régi, 48 előtti nemességhez való külsőleges csatlakozás vágya. Bár a városi megmagyarosodott német és tót polgárság, gyakran zsidó elemekkel vegyítve, már a harmadik nemzedékben is szinte elérte a nemesi – közép- és kisnemesi – származásúak arányszámát, s így tulajdonképpen az egész osztály számára megvolt a lehetősége annak, hogy a tartalmatlanná vált, belsőleg üres nemesi helyett polgári életformát öltön magára. S bár Trianon óta az újonnan csatlakozó nem-nemesi: polgári és paraszti elemek kétségtelenül kisebbségbe szorították a másikat, nemesi félt: mégis győzött a tradíció, melynek értelmében az újonnan feltörekvő elemek mindenképpen megpróbálják a régi nemesi formák felvételét. Ennek sokféle lehetősége van, nem utolsó a név vagy előnév felvétele vagy megváltoztatása, nemesi névvé vagy pedig olyanféllévé, [...]

A szelekciónak ilyen elvei és gyakorlata mellett nem kell csodálkoznunk, hogy vezető rétegeink többé-kevésbé képteleneknek bizonyulnak azon intenzív nemzeti munka végzésére, melyet pedig a Trianon határai közt maradt nyolcmillió magyar számára valakinek el kell végeznie. Kivételek mindenkor, sőt nagy számmal is lehetnek. De amikor egy átlagember számára a felemelkedés útjához saját polgári vagy paraszti egyéniségéről, családi hagyományairól lemondás ajánlkozik, helyesebben, ezen az úton lehetséges a könnyű és sikeres emelkedés, akkor az ilyen múltjukhoz nem ragaszkodó elemekből alakult vezető réteg tulajdonképpen a folytonos változás, új és új alakulás bizonytalanságában tántorog, és aligha alkalmas azon reformmunka elvégzésére, mely az ősi értékekből indul ki és konzervatív, szerves átalakulásra törekszik.

Tántorog, de mégis itt áll és vezet, még akkor is, ha hibákat halmoz egymásra, és ha késedelmességével a nemzet életére döntő akciókat mulaszt is el. Hatalmi állása biztosított, miután a törekvő elemek nagy részét magába illesztette s miután a fiatalság soraiból alig, vagy nagyon kevéssé, utólag kap kiegészítést. Az a józan gondolkodásmód, mely a társadalmi felemelkedésért sok mindenre hajlandó, bizonyára nem sajátja az ifjúságnak s még a „modern“ ifjúság erősen racionalisztikus soraiban is a többség képtelen ilyen gyors átalakulásra. Az ily szempontból romlatlan, vagy, mondjuk, fegyelmetlenül, ön javára még fel nem ébredt ifjúság erős betódulása a vezető rétegbe, kétségtelenül nagy változást hozna annak mind összetételében, mind pedig nézeteiben. De itt van az, amit a szellemi pályák túlzásfoltóságának nevezünk, s ami a Trianon óta kifejlődött szelekciónak egyik segítő eleme, anélkül, hogy ez a tény bárhol is tudatosan felismertetnék. Az utóbbi évtized fiatalsága alig képes állásokba jutni, s aki mégis bejut, az ezt inkább családi összeköttetéseinek köszönheti, tehát nála előre is megvan a garancia a fiatalos gondolkodástól eltávozásra – vagy pedig ha máshonnan emelkedik fel, ezt már többnyire az uralkodó gondolkodáshoz való csatlakozásnak, megbízható „exteriórjenek“ és nem kevésbé megbízható lelkiiségének köszöni. A kormányzás és közigazgatás kapui előtt ott ácsorognak ezek az ifjak éveken át, s unalmukban maguk is politikát, államot, hasonló komoly dolgokat játszanak, egyesületekben vagy csak olyanfélékben. A mozgalomban, a nézetek surlódásában előbb-utóbb megmutatkoznak a konzervatív vagy mozgékonyabb, radikális lelki alkatok, minek következtében a vezető réteg könnyen emelhet saját soraiba egy-egy ily „konzervatív“ fiatal, aki talán korábban, ártatlan gyermekségében radikális újtónak mutatkozott – de ezzel még idejében felhagyott.

A szelekció ily megoldásán kívül a tekintély elve az, ami e neobarokk társadalom állandóságát biztosítja. [...] Miután az oktobrizmus és bolsevizmus minden korábbi tekintélyt lerombolt, a tekintély fogalmát a reájuk következő első keresztény évek hozták vissza, hozzákötve nemcsak az állami rend képviseléséhez, hanem veszedelmesen egyszerűsítő módon minden politikai és kulturális kiemelkedéshez, sőt ezeknek minden, a nagyságtól mégoly távoli látszatához is. Ennek folytán tekintélye van annak, akinek hangja és állása van, ami helyes és legalább is az esetek többségében biztos szelekció esetén rendben is lett volna, azonban a szelekciónak fent rajzolt módja lett inkább a tekintély elvének leszállításához vezetett. Miután a dolgok természete

szerint állás és méltóság igen sokféle van, így a tekintélyeknek is valóságos bonyolult rendszere fejlődött ki, melyben a tekintélytisztelő a legjobb akarattal is alig tudta magát többé kiismerni. Egyszerűbb lelkek, amilyenek az élni akaró tömegek, úgy segítettek magukon, hogy válogatás nélkül megadták minden Tekintélynek azt, amit ez magáénak vélt. [...]

E tekintélytisztelet több szembeszökő jelenségéről, minő a napilapokban is közölt „előkelő“ gyermekek képei, a címkórság, a méltóságos és kegyelmes címek beteges kívánása és ezzel tökéletes lejáratása – koldusok ma minden „úriembert“ méltóságosnak titulálnak, mintha csak spanyol koldusok volnának – ezek tulajdonképpen külsőségek, melyek az anyagiakban folyvást lejjebb szállított középosztályt gyermekes módon akarják megnyugtatni s kielégíteni. Sokkal fontosabb a nemzeti élet szempontjából, hogy a Tekintély hódolatba burkolóznán és egyszerre igen sok tekintély lévén – minden két-három négyzetméterre jut egy – az igazmondás, az őszinteség nyílt szava kezdetű kimenni a divatból s helyét látszólag hódolat és tisztelet elfogódottsága, valóban alakoskodó suttogása foglalta el.

WEIS ISTVÁN

Hazánk társadalomrajza

Budapest, 1942, Országos Közoktatási Tanács. 77–91.

Weis István (Munkács, 1889. július 10. – ?) 1920-ban a Népjóléti és Munkaügyi Minisztériumba került. 1921-től miniszteri titkárként dolgozott, majd a törvényelőkészítő osztályon osztálytanácsosi beosztásban alkalmazták. Az 1930-as években már a közegészségügyi osztály helyettes vezetője volt. 1933-ban kinevezték az Országos Társadalombiztosítási Intézet vezérigazgatójává. 1936-tól tanított a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen, majd 1940 és 1944 között az Erzsébet Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán. Közben, 1941-től államtitkári beosztásban ellátta, az Országos Közellátásügyi Hivatal vezetését. Tudósként számos államtudományi, közigazgatási és közegészségügyi, illetve társadalompolitikai munkát publikált.

A Hazánk társadalomrajza című munka egy ún. nemzetismereti kiadvány, amely leírja a különböző magyar településtípusokat, az egyes társadalmi rétegek fő jellemzőit, a főbb foglalkozási ágakat. Külön tárgyalja az 1938 és 1941 között lezajlott revíziót. Kitér a magyar szellemi élet, a kultúra értékeire, illetve a magyar mentalitás, gondolkodásmód sajátos vonásaira.

Két világháború változásai ellenére lényegében ma is a dualizmus korának társadalmi életét éljük. Döntő jelentőségű tehát az, hogy amikor a vezető középnemesi réteg letűnt, nem állott rendelkezésre olyan másik társadalmi csoport, amely szerepét